

Forord

Siden landbrugets indførelse i Nordeuropa for cirka 6.000 år siden har bønder året rundt haft behov for stabile forsyninger af foder til husdyr. Ikke mindst havde de igennem århundreder behov for lagre af tørt hø til brug ved vinterfodring af kvæg på stald. Det mest næringsrige og dermed mest eftertragtede græs hentede bønderne i enge langs åer med friskt strømmende og dermed ilt-rigt vand. Disse enge bestræbte de sig derfor på at nyttiggøre mest muligt.

Bevanding af enge til fremme af græsproduktionen er med sikkerhed blevet praktiseret i Danmark siden 1600-tallet, men denne aktivitet kan meget vel være foregået igennem flere århundreder før. Lovtekster viser, at engvanding blev praktiseret i Norge sidst i 1600-tallet og i Island i 1200-årene. Arkæologiske udgravninger viser, at engvanding har været praktiseret af nordboerne i Island og Grønland, formentlig siden ankomsten i 900-tallet. Vi har ikke viden om, hvorvidt de anvendte metoder var udviklet i Norden, eller om de var hentet op fra sydligere dele af Europa. Optimering af anlæg til bevanding af enge var et almeneuropæisk udviklingsfelt, så vi kan ikke udelukke, at de dansk-nordiske anlæg var resultatet af en eller anden form for dialog med sydligere egne i Europa. Denne udvikling kan være foregået over en lang tidsperiode, men vi har ingen nærmere viden om dette emne. I 1700-tallets oplysningstid var emnet med sikkerhed en del af den landbrugsfaglige debat. Under landbo-reformerne i Danmark talte reformatorerne fra første færd om engvanding som en metode, der burde anvendes mere. I løbet af 1800-tallet øgedes interessen for engvanding betydeligt, og sidst i århundredet vandt den stor udbredelse.

Fra omkring 1840 tog danskere på uddannelsesophold i udlandet for at opnå viden og lære praktiske færdigheder i at få mere udbytte af engene. Efter endt studium kom de tilbage til Danmark, hvor de i de fleste landsdele gav deres nye viden videre til nye elever. Den helt store udbredelse opnåede engvandingen dog først efter 1866, hvor *Det danske Hedeselskab* kastede sig helhjer-tet ind i arbejdet for udbredelse af engvanding som led i opdyrkningen af Jyllands heder, hvor jorden var allermest fattig på næring.

I løbet af 1900-tallet blev denne gødningsteknik imidlertid overflødiggjort og fortrængt af nye dyrkningsmetoder. Det samme gjaldt i nogen grad høet, der igennem århundreder havde været det primære fødemiddel for husdyr. I løbet af 1900-tallet måtte det vige noget af pladsen i foderkrybben for andre afgrø-

der, hvilket navnlig gjaldt først roer og senere majs. Efter 2. Verdenskrig mistede bønderne interessen for engvanding.

Anlæggelsen af hovedkanaler og andre installationer var tydelige indgreb i landskabet både på anlægstidspunktet og i de årtier, hvor anlæggene var i drift. I dag kan det være vanskeligt at få øje på spor af engvanding. Sporene i kulturlandskabet udviskedes hurtigt, og de tilbageværende spor kan i dag være vanskelige at identificere som del af et engvandingssystem. Landbrugerens viden om driftsmetoderne gik også ret hurtigt i glemmebogen. I dag har vi derfor ringe viden om engvanding. Faktisk ved vi heller ikke ret meget om, hvor udbredt denne metode til optimering af græsproduktionen var, eller hvor gode produktionsresultaterne egentlig var. Hverdagslivet med engvanding kender vi heller ikke ret meget til.

Dette nummer af Landbohistorisk Tidsskrift indeholder tre artikler om engvanding. I den første søger Tilman Grottian med *Engvanding på Lüneburger Heide* efter spor af forbindelser, der kan vise, hvorledes inspirationen og den tekniske kunnen kom til Danmark. Lüneburger Heide i Nordtyskland havde et landskab, der mindede meget om de jyske hedegne, og netop i dette område gennemgik engvandingen en rivende udvikling i første halvdel af 1800-tallet. Forfatteren undersøger, om der har været kontakt mellem de ledende engvandingsskoler og -folk i Lüneburger Heide og de danskere, som i sidste halvdel af 1800-tallet forestod de nye forbedrede engvandingssystemer i Danmark.

Holger Villumsen vender med artiklen *Bevanding af enge ved Varde Å-system* blikket mod Danmark. Artiklen beskriver grundprincipperne bag engvandingssystemer anlagt her i landet, og hvordan de blev udbredt efter, at Hedeselskabet aktivt havde taget initiativ til anlæggelse og organisering af nye og ofte ganske store anlæg. Endelig ses der nærmere på udbredelsen af engvandingssystemer langs Varde Å-system. Artiklen er det første forsøg på at beskrive engvandingens udbredelse indenfor et helt å-system i Danmark.

I *Laust Jensen – en engmester i 1800-tallet* kan en af 1800-tallets mange drænings- og engvandingmestre følges i en artikel, der er baseret på dagbogsnoter fra en aktør på området. Laust Christian Jensen (1841-1921) nedskrev omkring 1888 sit livforløb. Det begyndte i Himmerland, hvor han som otteårig bondedreng kom ud at tjene, og vi følger ham som en ung mand, der arbejdede med dræning og engvanding på hjemegnen – først som arbejdsmand og senere som selvstændig med flere mand under sig. Laust endte gennem giftermål som gårdmand på Torndal, syd for Nibe. Levnedbeskrivelsen giver et unikt indblik i, hvordan dræning og engvanding blev udført i praksis af omreisende folk med specialviden.

Morten Stenak, Holger Villumsen og Peder Dam